

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Paralelinės visatos

Egzistuoja mitas, kad išsilavinęs žmogus negali būti kvailas. Juolab žmogus, apie kurį sakoma – intelektualas, inteligentas, magistras ir bakalauras... *o, sancta simplicitas!*.. – sušuktų O. Waile'as arba G. K. Chesterton'as, išgirdę tokius žodžius. Juk žmogaus kvailumą geriausiai iliustruoja paprasčiausia kasdienybė, kasdieniškiausi poelgiai, pagaliau – moralinė laikysena... Užtenka menko nieko – tarkim, apolitiškumo – kad intelektualas pasirodytų besąs kvailas kaip bato aulos.

Arba – ką liudytų šiandiena – paslanki moralė arba, kaip mėgstama sakyti, tinkamos vertybės. Nes yra ir netinkamų. Tokių, kur nepastumdysi į vieną ar kitą pusę. Ir žmonės, kurie tokių „nestumdomų“ vertybių laikosi, yra ir kvailiai, ir tamsuoliai. Ir negrakštūs, ir ne prie humoro, ir skonio neturintys, ir dar kokiais nors baisiais bruožais pasižymintys.

Tarkim, temperamento trūkumu. Seniau buvo įprasta užuot diskutavus apie toleranciją su kokia nors moraline glinda, geriau duoti jai į snukį. Dabar pastaroji nuteiks prieš tave kokią nors visuomenės grupę, kad toji trinktelėtų tau. Nesvarbu, kad virtualioj erdvėj, skauda taigi ne mažiau.

Ir intelektas, ir kvailumas šiandien primena įrankius, kurie naudojami ne visai pagal paskirtį. Ir intelektualūs, ir erudicija ne itin pasižymintys žmonės turėtų siekti bendro gėrio – išminties. Išmintis padeda sugyventi ir sutarti. Išmintis neskirsto žmonių pagal intelekto koeficientą – juk kiekvienas dirba savo darbą, tą, kurį sugeba, kurį moka geriausiai, kuris padeda išsilaikyti, padėti kitiems ir netgi būti laimingiems. Taigi kokia prasmė kvailesnius ar gudresnius žmones laikyti pranašesnius kažkokiam abstrakčiame „intelektu“ lygmenyje, jeigu kiekvienas yra pakankamai protingas savo konkrečiame lygmenyje? Kam juos supriešinti?

Juk kiekvienas žmogus – atskira visata. Tas, kuris remiasi vien žinojimu, nepaisydamas filosofijos ir teologijos, yra, ko gero, toks pat savotiškas plokščiažemininkas kaip ir tas, kuris plaukioja ezoterikos jūroje ir niekina tyrimus beigi akivaizdžius faktus.

Betgi nūdien, regis, turime kaip tik tokią situaciją: kovą tarp dviejų rūšių „plokščiažemininkų“. Ir vieni, ir kiti – labai nartūs, už savo tiesą kovojantys nagais ir ragais. Riksmu ir ašaromis. Nuorodomis ir parodomis. Ir visi buriantys savo pasekėjų grupes ir burbulus, tarsi būtų kokie naujo amžiaus pranašai.

Ir ką tada daryti išminčiai? Tai, kuri žiūri išpūtusi akis į žodinių tiradų batalijas ir nežino, ką pasakyti? Kita vertus, išmintingi žodžiai šiandien negirdimi. Žmonės apskritai nebemoka (nebenori) klausytis. Nei žodžių, nei tylos, nei pauzių.

O reikėtų. Gal išgirstume vieni kitus.

Renata Šerelytė

Tarptautinės parodos „Deivės ir kariai: Marijai Gimbutienei – 100“ eksponatas. Vilnius, Istorijų namai

*Laukinis ežeras.
Pirmapradis vanduo.
Rudosios nendrės,
Kvepiančios protėvių kūnais.*

*Žalios žolėtos žuvys dugne,
Ančių lizdai šiltame vandeny
Ir keturi kiaušiniai.*

*Tūno vėžys,
Prisidengęs skydu.
Žiema ar vasara –
Jokių pėdų.*

*O žalios žuvys
Žaliam dugne,
Jūs susapnuokit
Greičiau mane!*

Sigitas Geda

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Paralelinės visatos • 2-as psl. Nijolė Majerienė. Rašytojui Juozui Grušui – 120 (2) • 3-as psl. Koncertų tradicijos mažose vietovėse. Rita Nomicaitė kalbina Justą Šerveniką • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Po Lietuvą keliauja meno kūriniai iš tolimojo Urugvajaus • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Į Orfėjo tragediją per komizmo prizmę pažvelgus... • 6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Tarptautinis literatūros festivalis „Vilniaus lapai“ • 7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Paminklas tėvui • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Pokalbis su mokytoju ir vaikų rašytoju Povilu Villuveit
• Stanislaw'o Lem'o „Soliario“ interpretacija Vilniaus akademiname dramos teatre

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Rašytojui Juozui Grušui – 120 (2)

Tęsinys. Pradžia 2021 m. lapkričio 13 d. „Kultūroje“

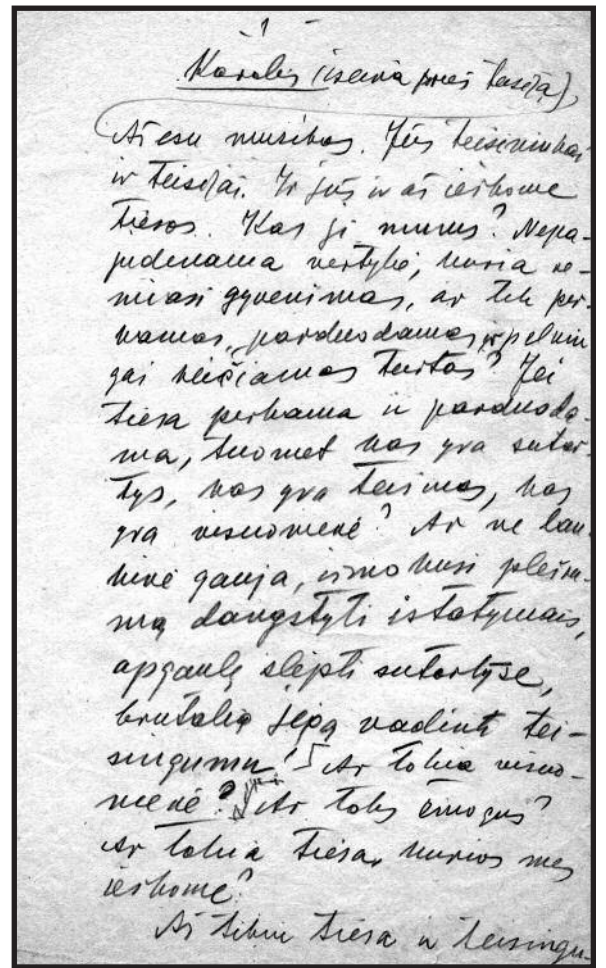
Nijolė Majerienė

Iki mūsų dienų išliko pirmoji J. Grušo knygelė „Ponia Bertulienė“ su autoriaus pastabomis ir korektūromis parašėse. Kaip ir pirmoji knygelė, rašytojo ranka pastabomis, pakeitimais, intarpais išmargintas ir 1935 m. „Sakalo“ išleistas J. Grušo romanas „Karjeristai“. (Autoriaus pataisytą ir papildytą šią knygą 1957 m. išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla). Autoriaus koreguota išliko 1937 m. „Sakalo“ išleista ir „Spindulio“ bendrovės literatūrinę premiją pelniusi novelių rinktinė „Sunki ranka“.

Ypatinga memorialinės bibliotekos knyga, kurią klasiką parodėdavo kiekvienam, apsilankiusiam jo namuose pirmą kartą. Grušas pelnytai didžiavosi 1964 m. ir 1979 m. JAV išleista kolegijų studentams ir plačiai visuomenei skirta literatūros chrestomatija „British and Western Literature. Themes and Writers“ („Britų ir Vakarų literatūra.

velių rinktinės „Laimingasis“ įvado autorius. Tai 24-oji serijos „Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius“ knyga.

Malonu, kad po A. Samulionio išleistų „Neramios šviesos pasaulių“ (1976), po J. Lankučio „Etiudų apie Grušą“ (1981), praėjus dvidešimčiai metų, 2001 m. išėjo knyga apie Juozą Grušą – P. Palilionio darbas „Svajojęs gražų gyvenimą“. Leidinyje tarsi ryškiaspalvėje mozaikoje sudėti įvairaus žanro tekstai: knygos autoriaus interpretacijos, komentarai, replikos, J. Grušo ir jam rašyti laiški, atsiminimai, dokumentai, įvairiu metu užrašyti ir paskelbti paties rašytojo svarstymai, atsiminimai ir pokalbiai su knygos sudarytoju, taip pat J. Grušą pažinojusių rašytojų ir šiaip arčiau bendravusių žmonių atsiminimai, pastabos. P. Palilionis paantrašė: taikliai pažymėjo: „Apmatai Juozo Grušo portretui“. Grušo kūrybos gerbėjai sulaukė dar kelių knygų – Grušo apsakymų ir novelių rinktinės „Už saulę gražesnis“ (1998), pjesių rinkinio „Meilė, džiazas ir velnias“ (2002). Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Maironio lietuvių literatūros muziejus išleido mokslinių konferencijų, skirtų Juozo

Juozo Grušo rankraštis

Iš kairės: režisierius Henrikas Vancevičius, aktorė Rūta Staliliūnaitė, dukra Algimanta Marija Tamošiūnienė, J. Grušo sesuo Antanina Margerienė muziejaus atidaryme, 2001 m.

Temos ir rašytojai“), kurioje įdėta jo novelė „Kelionė su kliūtėmis“. Ją į anglų kalbą išvertė Stepas Zbarskas. Šalia novelės teksto trumpoje biografijoje pažymėta: „Lietuvos rašytojas“. Tai ženklas, kad Jungtinės Amerikos Valstijos niekada nepripažino Lietuvos aneksijos. J. Grušo ryšiai su pasitraukusiais jaunystės bičiuliais nenutrūko ir sovietmečiu, laiški iš Amerikos pasiekdavo Kalniečių gatvę, nuolat ir knygų siuntinėliais plunksnos broliai keitėsi.

Muziejuje galima susipažinti ir su 2001 m. išleista knyga, kurioje išspausdintos penktajame dešimtmetyje J. Grušo parašytos pavojingos tikrąja to žodžio prasme pjesės „Eduardo Dargio nusikaltimas“ ir „Diktatorius“. Pirmojoje pjesėje skamba ir vėlesnėje kūryboje atsikartojantys motyvai – moralinio nuopuolio, atsakomybės, mirties baimės, išdavystės, nusikaltimo ir bausmės. Antrasis dramatos veikalas, meistriškai apnuogina fašistinės valstybės anatomiją, įvardija bet kurios diktatūros, aki-vaizdu – ir sovietinės – dėsnius. Kūrinys ragina priimti, o gal atmesti autoriaus sukurtas žaidimo taisykles – suvokti ir interpretuoti parabolius, metaforus, simbolių kalbą, rasti ir demaskuoti dvasinės vergovės ženklus ne tik kūrinyje, bet ir savajame gyvenime. Geriau suprasti dramaturgo paliktus ženklus šiandienos skaitytojui padeda Vytauto Martinkaus žodis. Šis rašytojas ir 2011 metų gruodį knygynuose pasirodžiusio solidaus Lietuvių rašytojų sąjungos leidinio – J. Grušo dramų, apsakymų ir no-

Grušo 100-osioms gimimo metinėms medžiagą (2002). Į užsienio kalbas po Grušo mirties išverstos novelės – „Atostogos pas kalėjimo viršininką“ ir vokiečių (A. Gailius, 1991) ir „Už saulę gražesnis“ – į prancūzų (M. Barakauskaitė, 2003) bei portugalų (J. Espadeiro Martins, 2004). Kūriniai sudėti į lietuvių rašytojų novelių antologijas. 2019 m. muziejų pasiekė Armėnijoje 2012 m. išleistas seniai planuotas leidinys – rašytojo, vertėjo Felikso Bachčiniano iš lietuvių ir armėnų kalbą išversta J. Grušo novelių rinktinė. Šios knygos praturtino literatūrinę muziejaus ekspoziciją.

Naujai ir įdomiai J. Grušo kūrybą savo straipsniuose pervertina literatūrologai, nedrąsiai, bet visgi į mokyklų lietuvių literatūros programą grįžta jo dramų kūriniai.

Išsaugotas rašytojo laiškų archyvas. J. Grušas, anot artimiausių bičiulių, nebuvo paslankus laiškus rašyti, to imdavosi tik būtinybės spiriamas. Paskutiniaisiais gyvenimo metais (ypač po žmonos mirties 1981 m.) beveik niekam nerašydavo. Išlikę jo oficialių laiškų nuorašai bei įvairiu laiku rašyti šeimos nariams laiški: iš Dubultų, Rygos, Druskininkų, iš kelionių po Vokietiją, Čekoslovakiją. Tačiau prieš kelėtą metų muziejus praturtėjo – J. Grušo dukra Algimanta-Marija Tamošiūnienė perdavė turtingą tėvo epistolinį palikimą – daugiausia draugei – humanitarinių mokslų fakulteto studentei Pulcherijai Račytei, o vėliau jau – žmonai (susituokė 1932 m. Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje Kaune) rašytus

laiškus. Jie apima 1930–1970-uosius. 1934-ųjų žmonai Pulcherijai rašytuose laiškuose iš įvairių SSRS miestų (ten J. Grušas viešėjo su Lietuvos žurnalistų grupe) aiškėja, kaip pagarbiai ir prabangiai buvo priimami Lietuvos spaudos darbuotojai. Privachuose pokalbiuose Grušas prisimindavo ir kitokių, neparodinių Sovietų sąjungos paveikslą, kuriame iš traukinių stočių peronų į pravažiuojančius ponus žvelgia alkanos suvargusių moterų ir vaikų akys...

Brangioji, tu kaip gyveni? Kaip Algytė?

„Aš vis rašau apie kelionę... Šiandien antra diena, kai mes Maskvoje. Pusę laiko praleidžiama priėmimo. Vakar po operos dar buvo priėmimas, grįžome tik 3 val. Šiandien buvo Narkomindiele (Užsienio reikalų ministerijoje), vakare – pas Baltrušaitį (mūsų atstovybėje). Jaučiuos puikiai, nors miegame mažokai. Ryt išvažiuojam į Leningradą.“

„Jau antra para baigiasi, kai mes garlaivyje. Pasibaigė kalnuoti krantai. Diena puiki. Laivas nė trupučio nesupa. Šiandien buvome išlipę ir apžiūrėjome Novorosijską. Nemažas miestas, bet neįdomus (nepalyginsi su kurortiniais miesteliais). Artinamės į Krymą. Išbūsime visą dieną garsiam kurorte Jalta. Labai jau pasiilgau Jūsų. Bet jau kelionės daugiau kaip pusę padaryta...“

Gegužės 6 d., ekspresas tarp Rostovo ir Baku.

„Pulcyt, esame kelyje į Baku. Parą išbuvo Rostove. Čia mus priėmė nepaprastai draugiškai. Iškilmingi pietūs, geriausi vynai, muzika. Vakare mums buvo specialus baletas spektaklis. Žiūrėjome tik mes vienai. Žodžiu, Rostovas mus priėmė karališkai.“

Rostove apžiūrėjome „Selmas“ (didžiulis ūkio mašinų fabrikas), „Zernogradą“ (grūdų miestas). Tai tokiai „Sovchozas“ (Sovietų ūkis). Jis užima 30 000 ha.

Važiuojame su visais patogumais, kiekviename sustojime – mums tuoj automobiliai, daiktų nešikai... Ryt būsime Baku ir žiūrėsime garsius naftos šaltinius. Ar judvi sveikos?
Bučiuoju – Juozas.“

Kelionės įspūdžiai skaitytojams atskleisti Lietuvos katalikų veikimo centro savitiraštyje „Mūsų laikraštis“, kurį nuo 1928 m. redagavo Grušas.

Išsaugoti ir kolegoms rašytojams, dailininkams, teatro režisieriams, bičiuliams rašytų laiškų juodraščiai. Čia randame daugybę laiko ženklų, liudijančių aprašomo meto visuomeninę ir politinę situaciją, žavinčių „šarmingomis“ smulkmenomis, įdomiomis buitines detalėmis.

Įdomūs ir J. Grušui rašyti jo jaunystės bičiulių, rašytojų – Bernardo Brazdžionio, Stasio Santvaro, Antano Vaičiulaičio ir kitų iš Amerikos atkeliaudavę laiški.

Nukelta į 8 psl.

Koncertų tradicijos mažose vietovėse

Kalbiname pianistą, Čiurlionio namų Vilniuje muzikinių projektų kuratorių bei Tytuvėnų vasaros festivalio direktorių **Justą Šerveniką**

Rita Nomicaitė

Kad malonesiems skaitytojams būtų aiškiau, kokį menininką pradėdau kamantinėti, gal pradėkime nuo biografinių pagrindų. Kadangi Jūsų tėveliai studijavo Sankt Peterburgo (anuomet Leningrado) valstybinėje Nikolajaus Rimskio-Korsakovo konservatorijoje, įdomu, kur ir kokioje aplinkoje prabėgo Jūsų vaikystė?

Labai diena, malonieji skaitytojai!.. Gimiau 1987 metais Kaune, tačiau pirmieji aštuoneri mano gyvenimo metai prabėgo Sankt Peterburge, vasaraujant pas senelius Ašmintos kaime netoli Prienų arba lankantis „anūkinėse“ komandiruotėse Ašchabade (Turkmėnija). Man pačiam atrodo, kad mano vaikystė buvo neįtikėtina įdomi, turtinga potyrių ir išpūdžių. Auklių neturėjau, tad labai dažnai vakarai praeidavo Sankt Peterburgo filharmonijos salėje ar Marijos teatro salėje, aukles atstodavo tėvų draugai, kadangi gyvenome bendrabutyje.

Bendrabutyje kunkuliavo tautų kaitas, iki šiol pamenu, kaip su iš Meksikos atvykusiu Jose, kuris studijavo dirigavimą, koridoriuje žaisdavome futbolą. Beje, su juo bendraujame iki šiol, net grojome koncertą Meksikoje 2015 metais... Tiesą pasakius, draugauju su daugeliu mane „auginusiu“ tėvų kursikų. Prieš keletą metų Sankt Peterburge grojau koncertą, į kurį atėjo visas jų būrys, po koncerto kartu vakarieniavome ir tai buvo nepakartojamai šiltas vakaras. Visa vaikystė prabėgo klausantis įvairių pokalbių ir diskusijų bendrabučio kambariuose ar bendrose virtuvėse. Iki šiol man atrodo, kad tai tapo pagrindine priežastimi, ko-

dėl visada jaučiu alkį naujiems dalykams, nesvarbu, apie kokią sritį kalbėtume. Mano atmintyje tai buvo 10000 proc. geriausia įmanoma vaikystė.

Ar ne tas sielos kirbėjimas semtis iš sraunaus žinių ir bičiulystės šaltinėlio nulėmė, kad greta savo paties koncertinės veiklos imatės organizacinių muzikinių sumanymų? Beje, gal ne tik muzikinių?

Iš dalies... vis dėlto mėgėjiškas domėjimasis įvairiais dalykais ir kažko darymas profesionaliai yra labai skirtingi dalykai. Ir klaidos kaina visai kita... Koncertų organizavimas mano gyvenime atsirado gana anksti ir mano norai tuo metu nelabai sutapo su mano galimybėmis ir žiniomis... bet ta patirtis buvo būtina... Šiuo metu derinu šias dvi profesijas, kurios, kad ir keista, nelabai susikerta. Sau koncertų aš beveik neorganizuoju, tokiu būdu išvengdamas interesų konflikto su savimi. Kai groji koncertą, žinai, kad tave pakvietė, nes... Čia jau būna daug įvairių priežasčių: ar kolegos pasiūlo, ar būnu pagrojęs tai salei aktualią bei įdomią programą ir t. t. O organizacinio darbo ašis yra Tytuvėnų festivalis ir kai kurių atlikėjų koncertų organizavimas Lietuvoje ir už jos ribų.

Apibendrinant: visi darbai yra susiję muzika ar aplink ją, visa kita – gyvenimo lyrika.

Sukiojats ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio namuose Vilniuje. Ar nuolat bendradarbiaujate, ar tai kažkokie specialūs pinigai sumanymai?

Man nelabai patinka žodis „sukiojats“, tokia jokių išipareigojimų nerintinti būseną...

Justas Šervenikas.

Asmeninio archyvo nuotr.

Su Roku Zubovu jau kuris laikas įvairiomis formomis dirbuojamės Čiurlionio namuose Vilniuje. Prieš keletą metų buvau pakviestas padėti įgyvendinti didelį Europos Sąjungos finansuojamą projektą „Europos muzikos keliai“, kur pagrindinį dėmesį skyrėme jaunų atlikėjų koncertinio gyvenimo pradžiai ir kartu su Leipcigo universitetu bei kompanija „Opus Opera“ iš Oslo turėjome trejetą metų trukusį projektą, kurio metu surengėme ne vieną dešimtį koncertų, tris vasaros stovyklas, kelis festivalius.

Tai buvo labai teisingas projektas visomis prasmėmis. Šiuo metu Čiurlionio namuose kuruoju muzikinius projektus, tarp jų – mano galva, vieną svarbiausių – pasirošimą 2025 metais minėti Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines. Šis sumanymas vadinasi „Čiurlionio dialogai“ – kviečiame tarptautinį pripažinimą pelniusius, aktyviai koncertuojančius pianistus parengti koncertinę programą, kurios svarią dalį sudarytų Čiurlionio kūriniai. Prieš metus kartu su Lietuvos nacionaline filharmonija pradėjome švęsti Čiurlionio gimtadienį, pasikvietėme nuostabų norvegų pianistą Håvard Gimse, kuris pristatė Edvardo Griego ir Čiurlionio veikalų programą.

Šiomet Čiurlionio gimtadieniui prisikalbinome vieną garsiausių Aleksandro Skriabino muzikos specialistų, pianistą Peterį Laulą (Rusija-Estija), na, o kitais metais tikiuosi sulauksime šiuo metu vieno didžiausių vardų fortepijoninės muzikos pasaulyje Aleksejaus Volodino (Rusija). Tarp gimtadienių filharmonijoje klausytojus kviesime į koncertus Valdovų rūmuose, Čiurlionio namuose, Chodkevičių rūmuose, kur Čiurlionio muzika taip pat skambės interpretuojama užsienio muzikų. Labai džiugu, kad šiais metais minint Čiurlionio gimtadienį išitraukė ir Kauno valstybinė filharmonija, ten Peteris Laulas pakartojo dieną anksčiau Nacionalinėje filharmonijoje skambėjusią programą. Norėčiau, kad Čiurlionio gimtadienis išaugtų į didžiulį vienos dienos festivalį nacionaliniu masteliu. Tokie yra mūsų su Roku požiūrio sąlyčio taškai šiame darbe ir tikiuosi, kad mūsų bendradarbiavimas tęsis dar ne vienerius metus.

Tytuvėnuose jau 20 metų vyksta vasaros festivaliai

Nukelta į 8 psl.

Dailininkas sukūrė pašto ženklą, skirtą Lietuvos nepriklausomybės 100-mečiui

Po Lietuvą keliauja meno kūriniai iš tolimojo Urugvajaus

Algis Vaškevičius

Lazdijų kultūros centre neseniai atidaryta lietuvių kilmės dailininko iš tolimojo Urugvajaus Gabriel Vuljevo Tupčiausko paroda „Trilogija“. Tiesa, šią parodą gyvai buvo galima apžiūrėti vos keletą dienų, o dabar Lazdijų rajone dėl pandemijos visi kultūriniai renginiai atšaukti, tad dailininko darbai kol kas galima pasigėrėti tik pro kultūros centro langus.

G Vuljevo kūriniai į Lietuvą atkeliavo dar praėjusiais metais ir kai buvo atšauktas karantinas, su jais galėjo susipažinti įvairių miestelių gyventojai – „Trilogija“ iš pradžių eksponuota AP galerijoje Vilniuje, po to šie darbai rodyti Kaune, Tauragėje, Žiežmariuose, Baisogaloje, Grigiškėse ir kituose Lietuvos vietose.

Parodos rengėjai pažymi, kad G. Vuljevo yra trečiosios kartos urugvajietis, gimęs lietuvių išeivių šeimoje. Dailininkas užaugo besidomėdamas lietuviškais papročiais, senovės mitais, tradiciniu menu. Ieškodamas naujų saviraiškos formų autorius jas atrado pasinerdamas į savitą ir labai įdomų tarpkultūrinį, socialinį diskursą, kuriame žaismingai pinasi Pietų Amerikos temperamentas su lietuvišku siaurietišku.

Naujausioje parodoje „Trilogija“ menininko kompozicijos nestokoja ironijos, (neo)sintetinių spalvų su aiškiai išreikštomis linijomis, paradoksaliai primenančiomis vitražų ar senovinių freskų estetiką.

Menininkas Lazdijų krašto žmonėms jau yra pažįstamas. Lazdijų kultūros centro direktorius Arūnas Sujeta ir jo pavaduotoja ūkinei veiklai Arūnas Maciulevičius dalyvauja Lietuvos kultūros centrų vadovų choro veikloje, o chorui vadovauja Lietuvos nacionalinio kultūros centro direktorius Saulius Liausa.

2019 metų kovo mėnesį choras koncertinę programą pristatė Argentinoje ir Urugvajuje – koncertai

vyko Lietuvos išeivijos bendruomenėse. Šioje kelionėje ir buvo užmegzti kultūrinio bendradarbiavimo ryšiai su išeivijos kūrėjais, tarp jų ir šios parodos autoriumi.

Dailininko giminės istorija Urugvajuje prasidėjo XX a. pradžioje, su antrąja lietuvių emigracijos banga. Veikiamas Pietų Amerikos aplinkos bei lietuvių bendruomenės papročių pulso, autorius išvystė savitą, puikiai atpažįstamą tapybos manierą, su kuria susipažinti atsirado galimybė ir Lietuvoje.

Atidarant parodą Užupyje įsikūrusioje „AP galerijoje“, buvo surengtas ir performansas, kurį atliko pats autorius. Menininkas Lietuvoje tada svečiavosi antrą kartą. Šiuolaikiniu primityvistu vadinamas G. Vuljevas neslėpė, kad lietuviškos tapatybės permąstymas padarė svarią įtaką ne tik jo asmenybei, bet ir besiformuojančiai plastinei tapybos kalbai. Nuo pat vaikystės skatinamas neužmiršti savo tikrųjų šaknų, G. Vuljevas užaugo besidomėdamas lietuviškais papročiais, senovės mitais, tradiciniu menu.

Parodos autorius garsėja ne tik tapybos darbais, bet ir freskų, gatvės meno kūryba. Pasak dailėtyrininkų, spalvos užpildo erotizuotas subjektų formas, persimaišo su atpažįstamais krikščioniškais atributais, pasikartojančiu simboliniu skaičiumi „3“. Trys – tai Urugvajaus lietuvių kartos. Trečias brolis Jonas, iškeliavęs po pasaulį laimės ieškoti. Trys kryžiai ant stilizuoto kankinių kalno, trijų Lietuvos vėliavos spalvų fone. Trys – tai gyvenimo elementai: tikėjimas, moterys, pagunda. O gal – trečiai kartai priklausančio G. Vuljevo asmeninė istorija.

G. Vuljevas gimė 1966 m. Urugvajuje. Nuo 1983 m. jis aktyviai dalyvauja vietinėse ir tarptautinėse parodose. Jo kūryba jau yra pristatyta ne tik Urugvajuje, bet ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, Meksikoje, Ispanijoje, Argentinoje, Italijoje, Čilėje, Peru bei kitose šalyse.

Parodos plakatas

Įdomu tai, kad 2018 metais, kai buvo minimas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 100-metis, menininkas sukūrė Urugvajaus pašto ženklą, skirtą šiai datai paminėti. G. Vuljevo lietuviškais motyvais ir trispalvės spalvomis margintos freskos puošia Urugvajaus sostinės Montevideo Sero (Cerro) rajoną, kuriame yra lietuvių bažnyčia, lietuvių bendruomenės namai ir kultūros centras.

XX amžiuje Sero, kur būrėsi daugiausia lietuvių

Nukelta į 5 psl.

G. Vuljevo darbai eksponuojami Lazdijų kultūros centre.

Rengėjų nuotraukos

Į ORFĖJO TRAGEDIJĄ PER KOMIZMO PRIZMĘ PAŽVELGUS...

Astrida Petraitytė

Valdovų rūmų jau septinti metai rengiamas Marco Scacchi (Marko Skakio) senosios muzikos festivalis pagrįstai įvardijamas tarptautiniu – kaskart sulaukiama kolektyvų ar solistų iš įvairių šalių. Galima džiaugtis ir festivalio trukme, koncertų gausa – štai dalijausi su mielais skaitytojais įspūdžiais iš pirmojo spalio 15-os koncerto (Vilniaus ev. liuteronų bažnyčioje), o renginiai dar skelbiami kone iki lapkričio pabaigos, žinoma, ne padieniui.

Nuosekliai festivalio programos nesekiau, į kiekvieną koncertą neskubėjau, bet štai pasirinkau svečių iš Latvijos prašmatnų žanrą – barokinę operą, pristatytą gausiomis tiek muzikantų, tiek ir dainininkų pajėgomis (patalkino ir pora mūsų dainininkų).

Lapkričio 8-osios vakare Baroko orkestras „Collegium Musicum Riga“ (meno vadovas Māris Kupčs) ir visas būrys solistų pristatė Antonio Sartorio (~1630–1680) operą „Orfėjas“ (režisierius Artūrs Arnis; žinia, jam talkino kostiumų dizainerė ir kt.). Vos išžengus į Valdovų rūmų Renginių salę, realistinis scenovaizdis (tapytas galinės sienos kraštovaizdis papildytas „gyvąja“ gamta) nuteikė sentimentaliai naiviosios stilistikos pastatymui. Iš tiesų, barokinė opera – o jas, regis, esam įpratę regėti santūriai iškil-

Atkelta iš 4 psl.

emigrantų, bendruomenės buvo itin stiprios ir vieningos. Tiesa, tarpusavyje jos nebendravo, nors daugeliui buvo sunku priskirti save tik vienai ar kitai bendruomenės daliai. „Šiandien tautiečių pastangos suburti bendruomenę dažnai tenkina tik individualius, pavienių narių poreikius, todėl bendri užsiėmimai labai reikalingi“, – sako menininkas.

Kai pernai lankėsi Lietuvoje, dailininkas pasakojo, kad jo seneliai susipažino lietuvių ansamblio šokiuose. Kūrėjo vaikystėje netrūko pasakojimų apie tolimąją Lietuvą ir pamokų, kaip pasigaminti pamėgtą kisielių, šalti-barščius ir košalieną (taip vietiniai lietuviai vadina šaltieną). „Šiandien viską darau žingsnis po žingsnio taip, kaip mane mokė močiutė. Tokiais mažais įpročiais nepasimiršta papročiai. Nereikia nieko pakeisti, interpretuoti, reikia daryti būtent taip, kaip išmokė, kad nepasikeistų, išliktų“, – yra kalbėjęs jis.

G. Vuljevas teigia, kad „įkvėptas skirtingų kultūrų, bet labiausiai, lietuviško meno, pradėjau tapyti. Po kurio laiko nustojau piešti peizažus, namukus, laivelius. Dėl to užsivėrė daugelio galerijų durys. Ieškojau savo stiliaus, nenorėjau pataikauti masei. Daug menininkų daro nuostabius portretus, piešinius, bet neturi savo kalbos. Norėjau tapyti tai, kas reprezentuotų mane. Dabar aš apie tą Lietuvą – nostalgiskus peizažus su namukais ir laiveliais – pasakoju abstraktesne, man suprantama forma.”

mingas, kone patetiškas – čia „apsireiškę“ komišku pavidalu; nežinia, kiek tokią antikinės tragedijos interpretaciją rinkosi pats kompozitorius, kiek – režisierius.

Įvairūs kūrėjai daugybę amžių yra eksploatavę graikų mitą apie dainiaus, visus žavinčio savąja lyra Orfėjo meilę Euridikei, savo muzika jau jau besusigražinančio ją iš Mirusiųjų karalystės, tik – neišlaikiusio draudimo neatsigręžti, nežiūrėti į savo mylimąją ir taip praradusio ją amžiams...

Orkestro vadovas – jau muzikantams prieš sceną susėdus rateliu – tarė įžanginį žodį, nuteikdamas publiką ne akademiniam, o komiškam spektakliui – esą čia ne tiesiog meilės trikampis, čia nebesusigausysi – tas myli tą, o ta – kitą ir taip toliau...

Gal dėl to, kad publikoje dominavo garbaus amžiaus žiūrovai, anglų kalba išsakytas raginimas nebijoti spontaniškai sureaguoti liko kone neišgirstas – plojimai spektaklio metu tik kartą palydėjo komiškausio personažo – auklės Erindos „pasimaivymą“. Nelaimingų meilių, širdies skausmų, intrigų, keršto (bent jau jo sumanymo) šioje operoje tikrai gausu. Štai idilišką Euridikės ir Orfėjo meilę tuoj sugriauna jaunikaičio pavydas, nes ir jo brolis Aristėjas Euridikei neabejingas; tad Orfėjas net pasiryžta svetimomis rankomis mylimąją nužudyti, nusikaltimo išvengta, tik... Euridikei įgelia gyvatė, ji miršta, o tada vyksmas rutuliojasi pagal „klasikines taisykles“: Orfėjui suteikiama teisė susigražinti Euridikę, bet jis neišlaiko draudimo neatsigręžti...

Sartorio opera tikrai ne monte-verdiškas barokas (Claudio Monteverdi šedevras „Orfėjas“ sukurtas kiek ankstėliau, bet irgi XVII a.), galima sakyti, tai „naiviosios stilistikos“ opera – ir libretiniu sumanymu, kai vieną sceną (duetą ar kiek gausesnį veikėjų grupę) tarsi koncertiškai keičia kita, ir vizualine atributika (ne tik scenovaizdis, bet ir; pavyzdžiui, herojų gėlių vainikėliai ir kitos puošmenos dvelkia pastoraliniu „gražumu“). Kai kurios detalės (štai iki parodijavimo stilizuotas

Fragmentai iš Antonio Sartorio operos „Orfėjas“

keršto įrankis – kardas) tarsi sufleruoja: nerimta čia viskas, tik žaidimas... Ir visai smagaus žaidimo būta – gal tik pritrūko publikos atitarimo, aktorių-dainininkų paskatinimo spontaniškais aplodimentais.

Nevardinsiu visų nei herojų, nei atlikėjų, bet svarbiausiųjų negaliu nepaminėti:

Orfėjas – Ilze Grēvele-Skaraine; Euridikė – Monta Martinsone; Aristėjas – Rūta Vosyliūtė. Ne vienam dainininkui teko atlikti du vaidmenis – štai, pavyzdžiui, Ansis Bėtiņš ne tik kū-

ningą, krūtingą Erinda, bet ir Herakliu pabuvo.

Vykime galėjome orientuotis sekdami lietuviškus užrašus virš scenos, tarkim: „Aristėjas skundžiasi savo auklei Erindai, kad jo širdis kenčia nuo Kupidono strėlių“ ir pan. Vis dėlto koks lapelis su programa būtų praveręs – ar tai jau tapo pertekline prabanga šiais laikais, kai turime galią namie „paguglinti“?..

Ką ir sakyti, puikus tas Valdovų rūmų festivalis, pirmosios mūsų operos kūrėjui Marciui Scacchi'ui paskirtas.

Baroko orkestras „Collegium Musicum Riga“.

A. Petraitytės nuotraukos

Tarptautinis literatūros festivalis „Vilniaus lapai“

Rolandas Rastauskas.

Tomo Petreikio nuotr.

Ieva Marija Mendeikaitė

Kiek mažiau plačiau visuomenei žinomas, tačiau tikrai reikšmingas tarptautinis literatūros festivalis „Vilniaus lapai“ – literatūros mėgėjų renginys, vykstantis lapkričio mėnesio viduryje, Lietuvos sostinėje Vilniuje. Renginio tikslas – žinomų, skaitytojų pamėgtų Lietuvos ir pasaulio rašytojų susitikimai su publika įvairiose Vilniaus vietose, atviras autorius ir skaitytojo dialogas, gyvai skambantys poetų ir prozininkų balsai, viešai skaitoma bei interpretuojama kūryba.

Festivalio motto „Autografai“ simbolizuoja artimą autorius ir skaitytojo santykį. Renginio geografinis epicentras – Menų spaustuvė, kurioje literatūra, rašytojo ir skaitytojo susitikimas po ilgos pertraukos vėl paverčiamas gyvu veiksmu. Festivalio programoje gausu nemokamų renginių – literatūros skaitymų, muzikinių improvizacijų, ekspozicijų pristatymų, performansų bei literatūros įkvėptų kino filmų aptarimų ir peržiūrų.

Vienas pagrindinių renginio tikslų – padėti ko platesnei visuomenės auditorijai atrasti šiuolaikinę literatūrą, ją pamėgti, paversti ją gyva kasdienės kul-

Jonas Hassen Khemiri

tūros dalimi. „Vilniaus lapai“ skatina skaitytojus pažvelgti į rašytoją kaip į savo amžininką, kalbantį patraukliai ir suprantamai. 2016 m. startavęs festivalis sulaukė didžiulio susidomėjimo – pilnų salių, žiniasklaidos dėmesio, jis spėjo įgyti ir literatūrinės bendruomenės pasitikėjimą. Festivalį kartu su partneriais organizuoja Lietuvos Skaitymo ir kultūrinio raštingumo asociacija bei Lietuvos rašytojų sąjunga.

Šiais metais festivalio dalyvių sąrašą papildė gerai žinomi ne tik Lietuvos, tačiau ir viso pasaulio literatūros grandai – rašytojai, dainininkai bei literatūros mylėtojai ir kritikai, tokie kaip Jo Nesbo, Sofi Oksanen, Jonas Hassen Khemiri, Fernanda Melchor, Laima Kota, Genevieve Damas, Marius Ivaškevičius, Ieva Toleikytė, Povilas Jatkevičius, Laima Kreivytė, Rasa Drazdauskienė, Gabrielė Vilkickytė

ir kt. Visų šių rašytojų ir kitų renginio dalyvių interviu ir pasirodymus galima išvysti oficialiame „Vilniaus lapų“ puslapyje.

Pirmoji renginio diena prasidėjo nuo skandinaviško vėjo gūσιο. Pirmasis festivalio renginys – „Kertant sienas. Susitikimas su rašytoju Jonas Hassen Khemiri“, kuriame literatūrologė skandinavistė Ieva Steponavičiūtė kalbino, kaip tikriausiai jau nesunku ir atspėti – Švedijos rašytoją J. Hassen Khemiri. Šis žmogus – penkių romanų, šešių pjesių ir rinkinio, kurį sudaro pjesės, esė ir apsakymai, autorius. Šiuo metu rašytojas su šeima gyvena New Yorke. Pirmasis jo romanas „Viena akis raudona“ (Ett öga rött) pelnė Borås Tidning apdovanojimą „Už geriausią debiutinį romaną“, o 2004 metais tapo geriausiai parduodama knyga Švedijoje. Šiandien J. H. Khemiri romanai išversti į daugiau nei trisdešimt kalbų, negana to, jis taip pat yra garsus dramaturgas, kurio šešios pjesės statomos didžiosiose scenose nuo Stokholmo iki Berlyno bei nuo New Yorke iki Londono.

Antrasis tą pačią dieną vykęs renginys – „Skandinaviško detektyvo vakaras“, tikriausiai ir čia nesunku atspėti, ką apie skandinaviško detektyvo kūrybą, mėgstamus literatūros žanrus ir įkvėpiančius kūrėjus kalbino literatūros kritikė Rasa Drazdauskienė. Taip, ne ką kita, bet garsų Jo Nesbo. J. Nesbo – Norvegijos rašytojas, kuriam milžinišką sėkmę ne tik gimtojoje Norvegijoje, bet ir daugelyje užsienio šalių, taip pat ir Lietuvoje, pelnė kultinis knygų ciklas apie Hari Hülę. Autorius apdovanotas gausybe literatūros premijų, tarp jų „Stikliniu raktu“, „Riverton“, Norvegijos knygų klubo premija, „Bookseller“ prizų, Danijos detektyvų rašytojų akademijos premija, Suomijos detektyvų rašytojų akademijos premija. Šiuo metu pasaulyje parduota daugiau kaip 50 milijonų Jo Nesbo knygų egzempliorių. O pagal romaną „Galvų medžiotojai“ 2011 m. sukurtas to paties pavadinimo kino filmas buvo nominuotas daugybei apdovanojimų, tarp jų – Norvegijos nacionaliniam kino apdovanojimui „Amanda“ ir Britų akademijos kino ir televizijos apdovanojimui.

Antroji renginio diena artimiausią supažindino žiūrovus su Lietuvos rašytojais. Pirmasis dienos renginys „Venecija tiesiogiai“ kvietė į susitikimą su rašytoju Rolandu Rastausku, kuris festivalio lankytojams suteikė išskirtinę galimybę išgirsti jo paties skaitomą savo naują knygą. R. Rastauskas – daugumai puikiai žinomas Lietuvos poetas, eseistas, dramaturgas, vertėjas, daugelio tarptautinių kultūros projektų dalyvis ir festivalių konsultantas. Gerai atpažįstamas vien iš savo vardo ir pavardės santrumpos RoRa, rašytojas kiekvienu nauju kūriniu atsiduria kultūros bendruomenės dėmesio centre: nevengiantis provokuoti, nebijantis nepatikti ir kartu mėgstantis žavėti savo vieša laikysena. Atrodo, kad RoRa visada žino, koks jis yra įdomus. 2001 m. R. Rastauskui paskirta LR Kultūros ministerijos premija už aktualiausias ir ryškiausias publicistinius kūrinius kultūros temomis. 2003 m. rašytojas buvo apdovanotas Lietuvos Respublikos Prezidento Atminimo ženklu už asmeninį indėlį plėtojant Lietuvos transatlantinius ryšius bei Lietuvos Respublikos pakvietimo į NATO progą. 2006-aisiais autorius gavo Ievos Simonaitytės bei

Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto premiją už geriausią 2005-ųjų metų knygą „Kitas pasaulis“. 2010 m. R. Rastauskui skirta Lietuvos Nacionalinė kultūros ir meno premija, o 2015 m. suteiktas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžius, kūryba įvertinta Jotvingių premija.

Taip Lietuvai atsidėkojant už rašytojo indėlį į šalies interesų atspindėjimą tarptautiniuose literatūros pasauliuose, Lietuva nepamiršta ir tų, kurie puikiai moka perteikti tą laikmetį, kai nei Lietuva, nei jos kaimynės nebuvo tokios laisvos rinktis. Todėl antrasis, iškart po pokalbio su RoRa vykęs festivalio renginys buvo skirtas Latvijos rašytojai Laimai Kotai, kad šioji papasakotų, kodėl šis renginys vadinasi „Sovietmečio grimasos“. Atsakymas gana trumpas – 2020 m. į lietuvių kalbą išversta naujausia rašytojos knyga „Kambarys“, kurioje žvelgiama į Latvijos kasdienybę perestrojkos metais. Garsi latvių rašytoja, skaitytoju geriausiai žinoma kaip Laima Muktupavela, savo pirmuosius tekstus publikavo Felikso Baranovskio slapyvardžiu. Autoriui paklūsta įvairūs žanrai ir stiliai. Ji išleido per 10 prozos knygų, pelnė daugybę apdovanojimų. Garsiausi kūriniai – romanas „Tuzinas“ („Klucis“), mitologinis trileris „Kilpa“ („Cilpa“) ir apsakymų rinktinė „Totemai“ („Totēmi“). Romanas „Pievagrybių testamentas“ („Šampinjonus derība“, 2002) buvo viena populiariausių ir daugiausiai į kitas kalbas verstų latviškų knygų, apdovanota prestižiniu Latvijos literatūros metų prizų, o 2004 m. išleista lietuviškai.

Trečioji renginio diena – gausiausia renginių prasme. Šią dieną buvo galima išvysti ir sudalyvauti komiksų dirbtuvėse paaugliams, kuriose dalyvavo Danijos komiksų kūrėja Tatiana Goldberg, taip pat buvo galima susitikti su rašytoja ir menininke Paulina Pukyte, aktoriais Agne Šataite, Arvydu Dapšiu. Išgirsti ir pasiklausyti Mariaus Ivaškevičiaus nau-

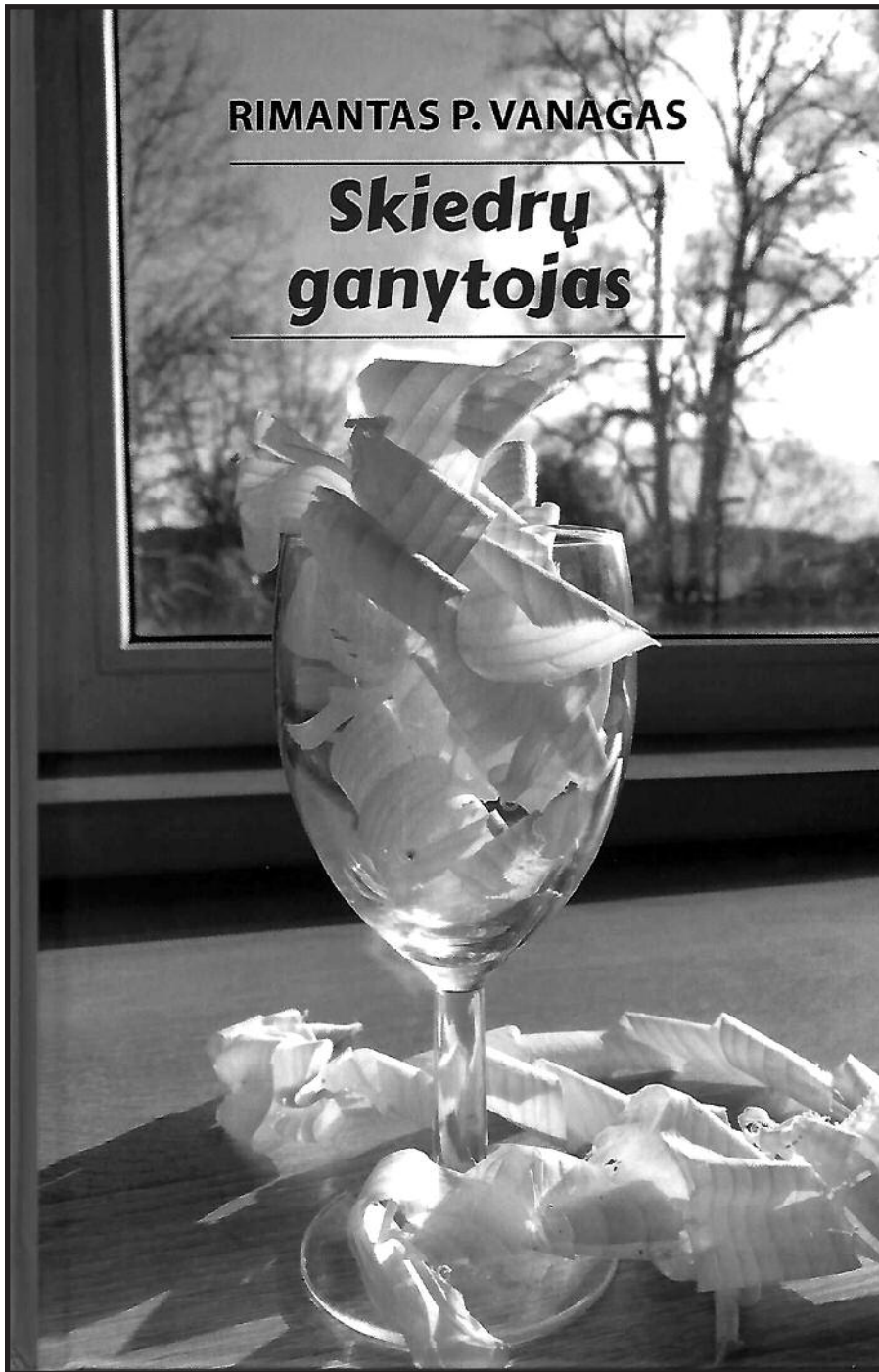
Rašytoja Fernanda Melchor

jo romano pristatymo bei Monikos Liu muzikinio pasirodymo. Išvysti Suomijos rašytoją Sofi Oksanen, aktorę Aldoną Vilutytę, literatūros tyrinėtoją Eglę Kačkutę bei sudalyvauti filmo „Mažutė Džein“ (angl. *Baby Jane*) peržiūroje.

Sekmadienis prasidėjo komiksų dirbtuvėmis, tačiau šį kartą kartu su T. Goldberg jose dalyvavo ir Lietuvoje gerai žinoma komiksų kūrėja Akvilė Magidust. Po renginio komiksų kūrėjas šnekino Sigita Pūkienė. Vėliau Estijos rašytoja Maarja Kangro ir Belgijos kūrėja Genevieve Damas pasakojo apie tai, kas yra (Ne)Motinystė. Na, o festivalio pabaigą vainikavo Meksikos rašytojos Fernandos Melchor pasakojimas apie savo knygą „Uraganų sezonas“ (org. *Temporada de huracanes*). F. Melchor – žurnalistė, rašytoja, kuri šiandien pripažįstama kaip viena reikšmingiausių autorių pastarojo meto Lotynų Amerikos literatūros pasaulyje. Prieš pradėdama literatūrinę karjerą, ji jau buvo pelniusi keletą apdovanojimų už tiriamosios žurnalistikos straipsnius. Iki šiol autorė yra išleidusi tris romanus, iš kurių didžiausio pasisekimo sulaukė būtent 2017-aisiais pasirodęs „Uraganų sezonas“. Romanas jau išverstas į daugiau kaip 25 kalbas, pelnęs svarbių apdovanojimų: Anna Seghers prizą Vokietijoje, kur knyga taip pat pripažinta geriausiu 2019-ųjų metų verstiniu kūriniu. „Uraganų sezonas“ pateko į trumpąjį Tarptautinės Bookerio premijos sąrašą ir savo skaitytojus tikrai atrado ne tik Lietuvoje, tačiau ir visame pasaulyje.

Stebint tiek daug gyvai vykstančių renginių, kurie ne tik suteikia, tačiau ir puoselėja grįžtamojo ryšio svarbą tarp kūrėjo ir jo auditorijos, tampa be galo džiugu, kad menas, knygos, kūryba, šypsena ir meilė literatūrai net ir pandemijos metu sėkmingai tebegyvuoja.

Paminklas tėvui

Rimantas P. Vanagas. *Skiedrų ganytojas*. Eglė, Klaipėda, 2021, 208 psl.

Romualdas Kriaučiūnas

Pradėkime nuo viršelio, kurį dabina Silvijos Mažeikaitės nuotrauka – taurė, pilna skiedrų. Prie jos ant stalo – saujelė kitų skiedrų. Iš pirmo žvilgsnio jos atrodo kaip bulvių drožlės. Pagrindinis knygos veikėjas turėjo du pomėgius – dailės amatą ir alkoholiu persunktą laisvalaikį.

Kaip šią knygą vertina knygą išleidusi leidykla? Aptarimas pateikiamas knygos paskutiniame puslapyje: „Linksmi griaudžios istorijos iš sovietmečio Lietuvoje (maždaug 1955–1985 m.). Dėmesio centre – energija, gyvenimo džiaugsmu tryštančio smailalėžuvio staliaus Rapolo Adomonio šeima. Viską įdėmiai stebintis sūnus Juliukas žavisi išradingais tėvo kalambūrais ir amato meistryste, bet skaudžiai išgyvena dėl tėvo silpnybių ir nuodėmių. O šis... po sunkaus darbo nusišluostęs prakaitą, švenčia nepabaigiamas Rapolines... Dramatiškoj laiko tėkmėj daug kas paaiškėja, nusveria sveikas protas, humoras, atlaidumas, meilė saviems namams. Įvykiai ir veikėjų portretai paremti tikrais faktais, autentiškais autoriaus prisiminimais. Pasakojimas patraukia gyva, šmaikščia kalba, tautosakos perliukais, kurioziškomis situacijomis.

Ši knyga – tai ir savotiškas liudijimas apie anuometinės politinės sistemos absurdiškumą, garbės, tiesos, dvasinių idealų ilgesį”.

Dabar pavartykime pačią knygą. Vaikystėje autoriui imponavo tėvo „sukurtos“ skiedros, kurias norėjo semti rieškučiomis, glausti prie veido, uostyti ir klausyti. Vėliau jam pasidarė gaila savęs, kad tarp draugų buvo vienintelis, neturįs jokių žaislų. Apie tai sužinojęs, tėvas jam pažadėjo rogutes padaryti ir padarė.

Autorius lyg su nostalgija prisimena vieną šventę, plazdantį didelį raudoną plakatą su užrašu: „Dainuok, širdie, gyvenimą!” Prie mikrofono vienos mokyklos mokytojas aiškino: „Jaunieji leniniečiai! Jums teko didelė laimė gimti ir gyventi tarybų šalyje, kuri dovanojo jums visiems šviesią vaikystę ir taiką. Jūs esate laimingiausi vaikai žemėje!” Iš visų pusių skambėjo šūkliai, dainos, būgnai ir armonikos.

Per visą knygą išdėstyti atvejai, kur Rapolas Adomėnas nusigeria, o jo sūnus Juliukas bando jam padėti, jį prižiūrėti. Tų atvejų daug, labai daug. Jų santykiai tikrai stebėtini. Buvo daug progų susipykti, nesikal-

bėti, bet vietoje to vyravo pagarba viens kitam, padėties supratimas, besąlyginė meilė. Knygoje daug įdomių momentų iš visos giminės ryšių ir santykių. Atmintinas epizodas, kai autoriaus dėdė Mykolas grįžo iš Sibiro. Jis pasakojo: „Dar Lietuvoj. Daužė šautuvo buožė. Šampalu. Nu, kur vamzdžius valo. Jūs gi žinot: brolis partizanavo, bet jis jau buvo nušautas, aš tik slapsčiausi, net braunikėlio neturėjau. Skrebai vežiojo po miškus, sako, vis tiek buvai ryšininkas, rodyk partizanų bunkerius. Mano akyse mamai ant kaklo kilpą užmovė, kad pasakyčiau, neišturėčiau”. Kitoje knygos vietoje kiti giminės pasakojo, kaip Sibire jie badu mirė, valgė odinius batus, odinius diržus. Mirus mergaitei, teko suvalgyti ir ją. Šiurpu!

Nereikia vyksti į Sibirą šiurpių momentų išgyventi. Lietuvoje vienas lietuvis tapo sovietų saugumo pareigūnu. Gyvenimas taip susiklostė, kad jis gavo kambarėlį autoriaus tėvo namuose. Po kelių stikliukų jis pradėjo tokią šnektą: „Aišku, miestely daug kam įdomu, kodėl aš nuėjau į šį darbą. Baigniau teisę, galėjau dirbti ir kitur. Bet manęs ligi šiol nepalieka vaizdas, kaip miškiniai vidury dienos, mažų vaikų akivaizdoj, nušovė mano tėvą. Ir dabar dar kartais susapnuoju tą košmarą... Iki šiol negaliu suprasti – už ką? Buvo prastas kaimo siuvėjas. Ir mūsų kambarį, kaip jūsų dabar, šventi paveikslai kabėjo. Aš taip manau: jeigu ko nors neapkenti, stok vyras prieš vyrą, gink savo teisybę! Iš esmės, garbingai. Bet kai kariauja su beginkliais žmonėm, net su vaikais...”

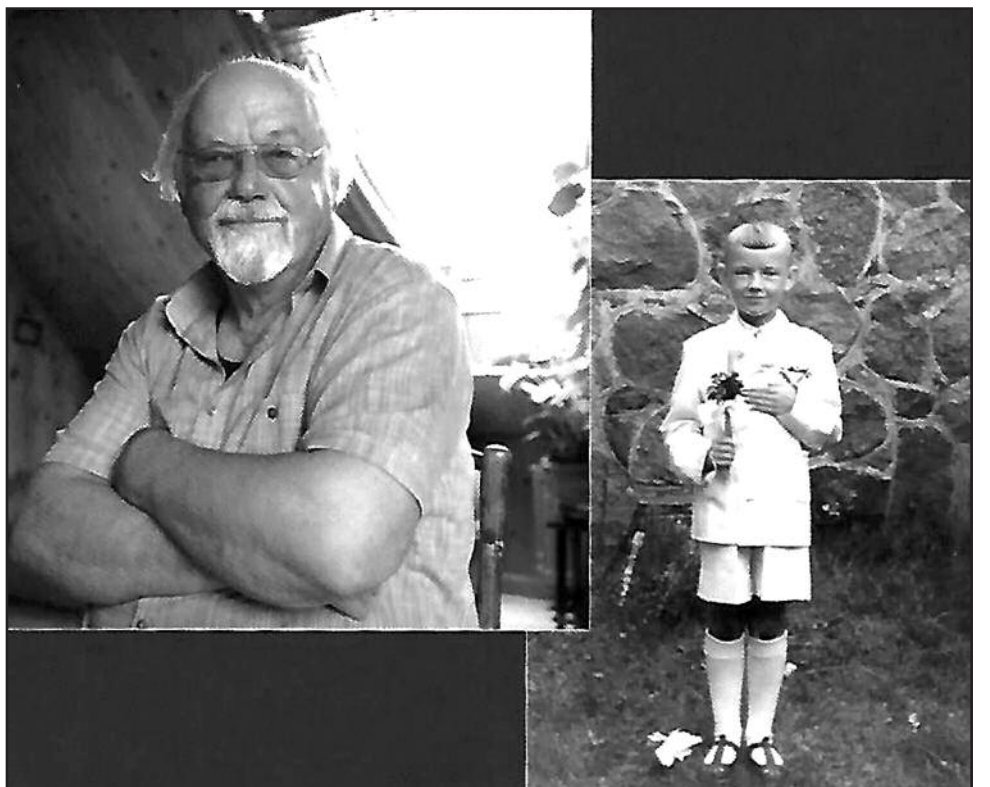
Prie to pokalbio prisidėjo ir knygos autoriaus tėvas Rapoliukas: „Mes irgi atsimenam, pamiškėj gyvenom, prie liepto. Kas eina – vis pro mus... Įviršta naktį koks šikindriskis pas tave su šautuvu ir sako: graži tavo šeimyna, Rapol, bet vienąkart nebus ir jos! Kodėl nebus, ką aš jam blogo padariau – nesako. Tai ką man daryti? Kurmis, ir tas nori gyventi. Vaikai palovėję arba galvas po paklode sukišę, lyg vata apsaugotų. Įsitausiai braunikėlį, nedidelį, moterišką – pasikišau po paduška. Kirvį prie slenksčio pasiguldžiau...”. Skaitydamas šią knygą aš tikrai pasi-

gedau partizaninio karo teigiamesnio arba nors platesnio apibūdinimo.

Knygos pabaigoje keletą kartų apsilanko Mirties angelas. Miršta autoriaus motina. Lieka jo tėvas, kuris apanka. Ir apakęs toliau gyvena vienas, savame name, kurį pats pastatė. Vieną kartą savo sūnui neįprastai taikliai filosofškai išdėstė: „Aš nesakau, kad gerti labai sveika. Arba kad man visada patinka. Bet negi Andropovas nesupranta, kad žmogui išgėrus ir valdžia atrodo geresnė, ir akys šviesesnės? Aš, jeigu kada gėriau, o ir dabar stikliuką išmetu – tai tik dėl linksmumo. Nes jeigu žmogus nebelinksmas, jo ne tik kitiems – jam pačiam tavęs nebereikia. Dėk graban tokį, kapec”.

Autorių pasiveja sąžinė: „Kas aš toks, kad smerkčiau savo tėvą? Jo gyvenimas – namus sudeginę du pasauliniai karai, pokaris, baisesnis už abu karus, man laiko trūksta, o jam jau per daug, reikia kažkaip pratempt; taip, jis nuodėmingas, bet ar aš šventasis? Nereikia pyktis, vėlu pyktis – verčiau džiaugtis kiekviena akimirka, kol mes dar kartu”. O kur skiedros? „Skiedros iki šiol man tokios iškalbingos, kad epitetai pasistumdami rikiuojasi eilėn: spurdančios, suokiančios, svirduliuojančios, šnabždančios, šokinėjančios, šviečiančios, raudančios. Jeigu Feniksas prisikėlė iš pelenų, kodėl Rapoliukas negalėtų prisikelti iš skiedrų?”. Toliau jis dėsto, kad Rapoliukas dabar tyliai, kantriai laukia, kada Domantas iš gryčytės atneš jo paties sukaltą karstą. Klausydamasis į karstą dunksinčių grumstų prisiminė nuneigiamą dėsni – kiek besispardytum, besikoliotum, koks linksmas ar žiaurus bebūtų gyvenimas, nuo savo likimo niekur nepabėgsi. Pabaiga vis tiek visiems vienoda.

Galiniame viršelio puslapyje knygos autorius Rimantas P. Vanagas trumpai, drūtai apibūdina visą knygą vienu sakiniu: „Žiūrėdamas į tas ryškėjančias žvaigždes, vis aukščiau kylantį mėnulį ir iš nematomos apačios besiverčiantį vandenį, pamažu išplaukiau į tėvo prisiminimų ir vizijų pasaulį”. O išplaukdamas jis tėvui pastatė meilę ir skiedromis apkašytą paminklą. Ačiū jam!

Rašytojas Rimantas Vanagas knygą paskyrė tėvo atminimui

Justas Šervenikas

Atkelta iš 3 psl.

Pereikime prie Tytuvėnų vasaros festivalio temos. Festivalis jau beveik 20 metų gyvuoja Tytuvėnuose, prie Šiaulių, buvusio vienuolyno teritorijoje. Kadangi dabar esate vienas festivalio organizatorių, įdomu, kaip nusakytumėte jo pagrindines idėjas?

Festivalio idėja ar tema keičiasi kasmet, tačiau tikslas nesikeičia ir, tikiuosi, nesikeis: tai profesionalios muzikos sklaida regione. Koncertų, kurie galėtų skambėti bet kurioje pasaulio koncertų salėje pristatymas Tytuvėnų festivalio klausytojams. Geografinė padėtis negali turėti įtakos kultūrinio gyvenimo kokybei, tačiau Lietuvoje tai, mano manymu, nėra gerai sprendžiama. Nes praėjus vasaros festivaliams (o jų Lietuvoje ne taip ir mažai) periferijoje atsiranda gana didelis profesionalios kultūros vakuumas... Taip nutinka dėl kelių priežasčių.

Kadangi mūsų pokalbio tikslas yra, minint Tytuvėnų festivalį, kartu priminti kultūrą provincijoje, svarbu sužinoti, kokias Jūs kultūrinės tuštumos priežastis matote.

Įdomu, kad kiekviena politinė jėga per rinkimus kaip kokią mantrą kartuoja idėjas apie kultūros regione svarbą... visi tą patį kalba, bet, matyt, nelabai supranta, kas yra kultūra, nes po rinkimų kyla jausmas, kad provincijoje ji stebuklingai atsirado tarsi iki tol neegzistavusi – mintis apie šį stebuklą šaukia, kadangi valdančiųjų rankomis ne daug buvo kultūros pulsui daroma. Arba tiesiog dėmesys kultūros gyvybei palaikyti būna per didelė, valdančiųjų neaprepiama užduotis... Gana dažnai koncertuoja Estijoje ir matau, kokius „skanūs vaisius“ raško prieš kelis dešimtmečius vykdyti pradėta kultūros politika. Mūsų krašte terminas „kultūros politika“ egzistuoja tik trumpalaikiais sprendimais užgesinant vieną ar kitą viešumą kelią prasiskynusią problemą, strategijos dešimtmečiams tiesiog nėra. Užtenka vien pažiūrėti, kiek per tris dešimtis metų Lietuvoje pastatyta koncertinių salių... Bet bala jų nematė... Yra dvi pagrindinės problemos, kurias galima spręsti čia ir dabar.

Viena jų – suremontuoti regionų kultūros centrai dažnai atlieka patalpų subnuomotojo vaidmenį. Jie sako, kad biudžeto veiklai neturi, tad, jei norite koncertuoti, prašom parduoti bilietus, mums atseikėti 15 proc. komisinių ir visi būsime patenkinti. Tokiu kultūros „organizavimu“ atstumiami didžioji profesionalaus meno dalis. Toks pat aplaidus ir nepagarbus požiūris atitinkamai plečiasi nesirūpinant susijusiais dalykais: štai kultūros namuose fortepionas beveik visada stovi prie ramos, kur nuolat varstomos durys, eina šaltis, drėgmė – tai yra blogiausios sąlygos laikyti instrumentą; kita vertus, jei jis naudojamas kartą per metus, kokiam nelaimėliui užklydus pagroti per kokius nors mero apdovanojimus... atleiskite už prozą...

Ar dar įdomiau... Tenka susidurti su atvejais, kad nacionalinės ir valstybinės įstaigos, kurios 100 procentų finansuojamos iš valstybės biudžeto, labai nenoriai važiuoja į periferiją už jiems neįtinkantį atlygį – įstaigos teigia, kad ministerija juos spaudžia uždirbti lėšas ir taip papildyti spec. lėšų eilutę. Bet būna ir taip, kad kai kurių kolektyvų vadovai, nesudarydami sąlygų savo kolektyvui pasirodyti regione, išivaizduoja pakenksią organiza-

toriui. Kaip sakė vieno Nacionalinio teatro vadovas, orkestrui netikslinga dalyvauti Tytuvėnų vasaros festivalyje. Tačiau organizatorius šiuo atveju visiškai nenukencia, taip nubaudžiami vietiniai žmonės.

Be abejo, yra ir kitokių pavyzdžių, kai nacionalinių institucijų vadovai yra daugiau nei geranoriški, bet visa tai priklauso nuo kiekvieno vadovo išsilavinimo ir suvokimo. Jei potvarkiuose būtų tiksliai suformatuota ir parašyta, kada ir kiek, kas, kur turi važiuoti ir už kiek (kalbama apie nacionalinius ir valstybinius kolektyvus), gal žmogiškas faktorius netaptų kliūtimi regionams išgirsti ir išvysti šių aukšto profesinio lygio kolektyvų.

Tytuvėnų vasaros festivalį įkūrus, meno vadovu netrukus tapo dirigentas Robertas Šervenikas, o dabar tikriausiai renginį formuojate kartu? Kaip įvardijamos Jūsų pareigos?

Esu viešosios įstaigos „Tytuvėnų festivalis“ direktorius, kitaip tariant, direktorius juridinio vieneto, kuris vykdo dvejopą veiklą: organizuoja Tytuvėnų vasaros festivalį bei renginius, nesusijusius su festivaliu. Festivalio programa formuojama kartu su Robertu Šerveniku ir su Nijole Saimininkiene – festivalio įkūrėja.

Kiek teko girdėti, festivalį siekiama įvairiapusiškai plėtoti. Kokias pastarųjų metų festivalio renginių, dalyvių geografija? Renginių žanrų aprėptis – regis, pavyksta įkalbėti net simfoninius orkestrus?

Simfoniniai orkestrai Tytuvėnus lanko jau ketverius metus. Ilgametis nuolatinis festivalio draugas beveik nuo festivalio gyvavimo pradžios – Lietuvos kamerinis orkestras. Dėl plėtos, taip, kasmet galvojame kažkokią naują detalę, taip gimė Čiurlionio gimtadienio koncertai, ieškome naujų žanrų, antai – atradome rankų šešėlių teatrą, tikiuosi, artėjančiame ar jubiliejiname XX festivalyje atsiras diena, skirta cirku ir šiuolaikiniam šokiui.

Iš tiesų, dabar atsakinėdamas į Jūsų klausimą suprantu, kad tai festivalis, neturintis žanrų tabu ar, kaip kartais sakoma, tinkamos netinkamos programos. Pas mus skamba ir 16-ame a. gyvenusio Kiprijono Baziliko himnodijos, ir modernas. Smagu...

Dėl dalyvių geografijos. Turėjome svečių iš Norvegijos, Rusijos, Estijos, Olandijos, Lenkijos, Vokietijos. Pastarąsias dvi vasaras gastrolierių dalyvavimas buvo reguliuojamas pandemijos.

Ar Jums pačiam yra pasitaikę koncertuoti įvairių šalių regionuose ir patirti šio pobūdžio renginių žavesį kultūros trokštančiams?

Tikrai taip, jau minėjau Estiją, kur nepaisant vietovės dydžio gyvuoja reguliarus kultūrinis gyvenimas. Visada smagu skambinti tokiose vietose. Pamenu, prieš keletą metų grojau Olivier Messiaeno kvartetą „Laiko pabaigai“ labai mažame Anglijos miestelyje. Sulaukęs pasiūlymo, ypač nustebau dėl programos tokiai erdvei, bet koncerto metu tvyrojo nepakartojama atmosfera, rodos, visų aplinkinių kaimelių žmonės susirinko ir tai jiems buvo didelė šventė, jie žinojo, ko eina klausytis. Labai mėgstu koncertuoti mažose vietovėse, kurios sukuria savo koncertų tradicijas.

Ačiū už pokalbį.

Juozui Grušui – 120

Atkelta iš 2 psl.

Ypač nuoširdūs, poetiški B. Brazdžionio laišakai, kaip antai, nostalgiki kalėdiniai pamąstymai toli nuo Lietuvos, J. Grušą pasiekę paskutiniais jo gyvenimo metais: štai ir vėl vieneriais metais arčiau prie tėvynės nutolusio slenksčio. Nežinau, ar kada taip greitai metai bėgo kaip dabar? O gal tada jų neskaiciavom? Kalėdų šventės visada buvo tylaus susikaupimo, šeimos tradicijų šventės. Tokios jos liko ir dabar mums, išsklidusiems po plačią žemę. Jų nuotaikoje grįžtam į jaunystę, į vaikystę, į ten, iš kur niekad niekieno nebuvom išvaryti... (California, 1986).

Skaitome rašytojui siųstus laiškus, sveikinimus, telegramas. Dalykiniai, susiję su leidybos, kūrybinių sutarčių ir išipareigojimų reikalais, pjesių vertimu ir pastatymu redakcijų, leidyklų, Rašytojų sąjungos darbuotojų, teatrų režisierių laišakai. Kupini pagarbos, atidumo J. Grušo gyvenimui ir kūrybai kolegų rašytojų M. Sluckio, J. Avyžiaus, poetų Jovaro, Just. Marcinkevičiaus, E. Matuzevičiaus, A. Puišytės, P. Palilionio, M. Macijauskienės laišakai, dailininkų G. Didelytės, R. Čarnos, S. Straigio sveikinimai dramaturgui įvairiomis progomis.

Grušas ypač vertino susirašinėjimą su literatūrologu Jonu Lankučiu, teatro ir literatūros kritiku Algiu Samulioniu. Abu literatūros mokslininkai rašė ir apie Juozą Grušą, išleido monografijas apie jo gyvenimą, kūrybą, teatrą. Dalykiški, kupini rimtų pastebėjimų, gilių kūrinių analizės J. Lankučio laišakai apie J. Grušo dra-

Juozas Grušas. Ponia Bertulienė. – „Vairo“ bendrovės leidinys

mas. Kiekvienas laiškas ne tik pagrįstos kritikos išsakymas, bet ir tikro, nuoširdaus susižavėjimo rašytojo kūriniu apraška: *Stebiuosi jūsų kūrybine disciplina ir emocijų galia. Jaučiu, kad į šį klasikinį dramų jamba sudėjote daug asmeninių pastarojo meto pergyvenimų ir kartu pakilote iki naujų ir plačių meninių apibendrinimų. „Švitrigailoje“ tvyro begalinis skausmas. Tai ne mažytė pagieža ar kartėlis, o didelis Tėvynės skausmas, istorinio likimo ir epochos skausmas. Šiuose jambo kirčiuose girdi, kaip rauda desperatiškai apvilta ir gyvenimo išniekinta žmogaus širdis, tragiškai ilgdėdamasi gėrio ir grožio, 1973 metais rašė kritikas, perskaitęs J. Grušo „Švitrigailos“ rankraštį.*

Pabaiga kitame numeryje

Kultūros kronika

Lietuvos kultūros institutas šiemet paskyrė 135 tūkstančių eurų finansavimą 59 naujiems Lietuvos autorių knygų vertimams į užsienio kalbas. Balandį paremti 35 vertimai. Ekspertų komisija nusprendė skirti lėšų dar 24 knygų vertimams į 14 užsienio kalbų, tarp jų – azerų, čekų, danų, estų, japonų, korėjiečių, latvių, prancūzų, turkų, vokiečių kalbos. Užsienio skaitytojus pasiekė Kęstučio Kasparavičiaus, Jono Meko, Valdo Papievio, Kristinos Sabaliauskaitės, Tomo Venclovos, Jurgos Vilės ir Linos Itagaki, Agnės Žagrakalytės bei kitų autorių kūriniai. Per programos gyvavimo dvidešimtmetį finansuoti 463 Lietuvos autorių knygų vertimai į 38 pasaulio kalbas. Kasmet daugėja ne tik pačių vertimų, bet ir solidžių įvertinimų, tarptautinių apdovanojimų, kuriuos pelno į užsienio kalbas išversti Lietuvos autorių kūriniai.